

Aurum

Tommi Melender

WSOY

**Tommi
Melender**

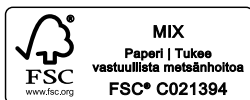
Aurum

**Romaani todellista Suomea
muistuttavasta kuvitteellisesta
Suomesta**

**Werner Söderström Osakeyhtiö
Helsinki**

Tämä romaani on apurahataidetta.
Tekijä kiittää Suomen Kulttuurirahastoa ja Taiteen edistämiskeskusta.

© TOMMI MELENDER JA WSOY 2023
ISBN 978-951-0-44961-5
WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
PAINETTU EU:SSA

Usvasalmen perhegalleria

Jalmari Usvasalmi

Mäntykankaan koulun opettaja, historian harrastaja ja urheilumies. Osallistui punavangin teloitukseen kansalaissodassa, mutta ryhtyi myöhemmin kannattamaan kansalaissopua ja vastustamaan poliittista ääriajattelua. Olavi Usvasalmen isä.

Hilda Usvasalmi

Kirkon opeista ja Jumalan sanasta piittaamaton itsenäinen ajattelija, joka ei arvosta suomalaisen arkkitehtuurin suurmiehen Jope Kaakisen design-luomuksia. Harrastaa kirjallisuutta, mutta karsastaa modernismia. Olavi Usvasalmen äiti.

Olavi Usvasalmi

Kirjoittamaan tuomittu, mutta kustantajien hyljeksimä haaveilija. Ryhtyy kiihkokansallismieliseksi ja osallistuu äärioikeistolaisiin väkivallantekoihin. Pakenee itseään ja aatettaan Lontooseen, josta palaa sivistyneenä miehenä, Engelsmannina. Haavoittuu talvisodassa ja perehtyy viimeisinä vuosinaan »kasvihuoneilmaston» aiheuttamiin vaaroihin. Pertti Usvasalmen isä.

Siiri Usvasalmi

Pikkukankaan työläisperheen tytär, joka kammoaa miehiä traumaattisten lapsuuskokemustensa vuoksi. Saa Olavi Usvasalmesta rakkaan ystävän ja menee tämän kanssa naimisiin vapautuakseen »avioliittomarkkinoilta». Muistaa kaiken näkemänsä ja kuulemansa, vaikka haluaisi monet asiat unohtaa. Kertoo 103-vuotiaana perheen tarinat *Aurumia* kirjoittavalle Uuku Usvasalmelle. Pertti Usvasalmen äiti.

Pertti Usvasalmi

Elää lapsuutensa kouluväkivallan uhrina, kirjoittaa kuusi laudaturia ja lähtee opiskelemaan Helsingin yliopistoon. Soittaa kitaraa progebändissä ja toimii syväekologisessa liikkeessä. Petyttyään aktivismiin ryhtyy kirjoittamaan näytelmiä ja puhumaan Tampereen murretta turkkalaisessa hengessä. Paavo ja Veera Usvasalmen isä.

Helena Usvasalmi

Herättää opiskeluvuosinaan Pertti Usvasalmen lemmenhaaveet. Työskentelee vakuutusyhtiössä, liikuskelee teatterintekijöiden porukoissa. Ei pidä progemusiikista. Kuolee nuorena liikenneonnettomuudessa. Paavo ja Veera Usvasalmen äiti.

Paavo Usvasalmi

Varttuu mummunsa Siiri Usvasalmen kasvattamana. Ylivertainen jääkiekkolahjakkuus, joka pääsee Suomen maajoukkueeseen ja NHL:ään. Väittelee historian tohtoriksi ja ryhtyy poliittiseksi vaikuttajaksi. Rakentaa isästään Pertti Usvasalmesta ja vaaristaan Olavi Usvasalmesta kansallishenkisten haavekuviensa mukaiset sankarihahmot.

Veera Usvasalmi

Varttuu mummunsa Siiri Usvasalmen kasvattamana. Työskentelee juristina Kyrenius & Penkkisen asianajotoimistossa. Vastustaa veljensä Paavo Usvasalmen historiapoliittista sankarinpalvontaa. Uuku ja Eeli Usvasalmen äiti.

Uuku Usvasalmi

Taideproosaa tekevä vähälevikkinen kirjailija. Taipuu kustantamonsa pyynnöstä kirjoittamaan *Aurum*-nimisen romaanin Olavi ja Pertti Usvasalmen elämänvaiheista. Aurumista tulee vastakirja Paavo Usvasalmen hagiografialle *Minä, isä ja vaari*.

Eeli Usvasalmi

Kiltti teinipoika, joka sortuu huumeisiin. Saa elämänsä takaisin raiteilleen enonsa Paavo Usvasalmen askeettisten oppien avulla. Omaksuu kansalliskonservatiiviset arvot, eikä suostu itkemään »länsimaisen ihmisen kyöneleitä».

*»Ihminen on kummituksellinen olento,
kun ihmisyyys on hänessä surkastunut.»*

– VOLTER KILPI

UUKU USVASALMI

1.

VERKOILLEEN KULKENUT kalastaja näki veneen tyhjänä Harmaasaaren edustalla. Vaarini Pertti Usvasalmen ruumis löytyi matalasta vedestä rannan ruovikosta. Mikä sai vaarin lähtemään merelle elokuisessa myrskyssä? Miksi hän otti suunnakseen Harmaasaaren? Hakiko hän mereltä kuolemaansa?

Samoihin aikoihin, kun vaari kohtasi loppunsa, minä pakenin Gand Sarista. Siellä ei myrskynnyt, vaan porotti aurinko. Oli kuumaa ja kosteaa, märkälämpötila nousi kolmenkymmenen asteen yläpuolelle, ihmiselle vaarallisiin lukemiin. Paita kastui heti kun astuin ulos, mutta hikoilu ei viilentänyt oloa, koska kosteus esti hien haihtumisen iholta. Jokaisella hengenvedolla tuntui kuin olisin vetänyt sisääni ilmaa polttouunin suuaukosta. Käärin huivin kasvoilleni hengityssuojaksi, mutta se ei auttanut. Jouduin yskimään, kakomaan.

Tarkoitukseni oli viipyä Gand Sarissa kaksi kuukautta, mutta ehdin olla siellä vain kaksi viikkoa. Kirjoitin aamuyhdeksästä iltaviiteen residenssin toisen kerroksen työhuoneessa siipituulettimen puhaltaessa ilmaa kasvoilleni. Jos päivisin olisi voinut pitää ikkunaluukkuja auki, olisin lepuuttanut silmiäni katselemalla pihalla kasvavaa betelpalmua. Olin kuulevinani, kuinka tuuli kahisutti sen lehtiä, mutta sen täytyi olla kuvitelmaa, koska tuulta ei ollut, oli vain paahdetta, paahdetta, paahdetta.

Tunnin välein pidin lyhyen kirjoitustauon ja tein venyttelysarjan estääkseni niskajumit ja selkäkivut. Ennen tekstin äärelle

palaamista koskettelin vaarilta saamaani kultaista riipusta, joka roikkui tietokoneen vieressä pöytälampan varjostimesta. Riipuksen etupuolta koristi aurinkokuvio, takapuolelle oli kaiverrettu lause *Aurum potestas est*. Kummastelin pakonomaista tarvettani hipelöidä riipusta, koska en ollut ikinä tarvinnut taikakaluja. Kasvoin järkiolennoksi ja kuvittelin myös pysyneeni sellaisena.

Kotona Suomessa riipus ehti lojua kahdeksan kuukautta tyhjän panttina WC:n kirsikkapuisessa kaapissa voidepurkkien, hajuvesipullojen ja pumpulipussien keskellä. Vaari lahjoitti korun minulle viimeiseksi jäänenä joulunaan Kokkolassa. Olisin halunnut kieltäytyä, mutta vaari intti, että riipuksen pitää jäädä minulle eikä äidilleni tai enolleni.

Uudenvuodenpäivänä palasin junalla Helsinkiin ja katselin riipusta vaunun ikkunasta tulvivaa talvista auringonpaistetta vasten. Muistin, että riipukseen sisältyy tarina, mutta en saanut palautettua sitä mieleeni. Oliko isovaarini Olavi Usvasalmi saanut sen nuorena miehenä Lontoossa? Hän asui siellä pari vuotta, ja kun hän palasi kotiin, kokkolalaiset kutsuivat häntä Engelsmanniksi. Isovaarilla oli Savile Row'lla teetetty komea räätälinpuku, joka keräsi katseita nurkkakuntaisessa pikkukaupungissa.

Kun pakkasin tavaroita Gand Sariin, laitoin riipuksen toilettilaukkuuni asiaa sen kummemmin miettimättä. Ensimmäisenä kirjoituspäivänä residenssissä päätin, että ujutan riipuksen macguffiniksi viimeistelyvaiheessa olleeseen romaaniini. Se oli hullu päähänpisto, koska aiheutti lisätyötä, mutta ei olennaisesti parantanut kokonaisuutta.

Niin noloa kuin sitä onkin tunnustaa, korun koskettelu kirjoitustaukojen päätteeksi auttoi minua palaamaan takaisin tekstin maailmaan. En haluaisi puhua siirtymärituaalista, mutta jostakin sellaisesta oli varmaan kyse.

Residenssi sijaitsi länsimaisten avustusjärjestöjen pyörittämän terveysaseman yhteydessä. Sopimukseen kuului, että työskentelemään saapuvat kirjailijat kirjoittavat kotiin palattuaan jonkinlaisen tekstin – reportaasin, matkakertomuksen, esseen, novellin – Gand Sarin elämänmenosta ja mainitsevat myös ter-

veysaseman. Avustusjärjestöt saivat näkyvyyttä ja näkyvyys auttaisi niitä rahoituksen hankkimisessa. En tiedä, uskoiko kukaan oikeasti tuollaisen vaikutusketjun toimivuuteen, mutta niin asia minulle selitettiin.

Minusta olisi voinut olla Gand Sarin asukkaille hyötyä terveysaseman työntekijänä, mutta omissa oloissani tietokonetta naputtavana kirjailijana tunsin olevani täysin turha.

Vihjasin terveysaseman väelle, että voin auttaa, jos on tarjolla sellaisia hommia, jotka eivät vaadi ammattiosaamista. Avuntarjoukseni kirjoittivat vaivaantuneita hymyjä. Saatoin lukea niistä viestin: mitä hourit, senkin kirjailija, painu kirjoittamaan, sitä vartenhan sinä olet tullut tänne meidän vaivoiksemme. Kuljin iltaisin seinänvierustoja pitkin ja katselin turvallisen etäisyyden päästä, kun terveysasemalle tuotiin nääntyneitä ihmisiä, etupäässä vanhuksia ja lapsia. He eivät enää hikoilleet, heidän ihonsa oli alkanut punertaa, kun elimistö yritti jäähdyttää itseään pumppaamalla verta pintakudoksiin. Jotkut hourailivat, jotkut valittivat, heikoimmat vain makasivat apaattisina. Yksi toisensa jälkeen he erkaantuivat tästä maailmasta. Omaisilla ei ollut voimia itkeä kuolleitaan. Suru oli äänetöntä mutta kaiken nielevää aivan kuten kylän ylle iltaisin laskeutuva pimeys.

Istuessani betelpalmun alla kuuntelemassa kuulokkeilla Keith Jarrettin *Vienna Concertia* luokseni hoiperteli vanha nainen. Hän tuijotti hetken kuumeisilla silmillään ja puhkesi sitten vuolaaseen yksinpuheluun. Otin kuulokkeet korviltani, mutta en ymmärtänyt sanaakaan, koska nainen puhui paikallista kieltä, hameraa.

Sorry, I don't understand, sanoin ja elehdin, että olen väärä henkilö ottamaan vastaan hänen sanomaansa.

Nainen ei piitannut toppuuttelustani, vaan puhua pälpätti entistä kiivaammin. Välillä hän läpsi minua oikeaan käsivarteen ja päästeli maiskahtelevia ääniä. Viimein paikalle tuli hoitaja ja sai naisen rauhoittumaan.

Olen pahoillani, en osaa hameraa. Onko naisella hätä? kysyin.

Ei sen suurempi kuin muillakaan potilailtamme, hoitaja vastasi.

Mitä hän sanoi?

Jotain sellaista, että me ihmiset olemme pelkkiä itikoita. Itikoita, jotka lentävät valoa kohti ja kärventyvät kuoliaaksi.

Mitä hän sillä tarkoitti?

En tiedä. Ehkä hänellä vain on paha olo eikä hän osaa ilmaista sitä muulla tavalla.

Minun oli vaikea saada Gand Sarissa unta, vaikka olin vuoteeseen mennessäni rättiväsynyt kuumuudesta, kirjoittamisesta ja kuolemasta. Muistelin tarinoita isovaarini Olavi Usvasalmen talvisodan aikaisista painajaisista, joilla isomummu nukutti minut lapsena, kun ei jaksanut lukea *Hanhiemon satuaarretta*. Isovaarin painajaisissa aurinko kärvensi kaiken elävän ja vehreän, muutti viljavat maat kuiviksi tasangoiksi ja pakotti ihmiset hakemaan suojaa kellareista ja luolastoista.

Isomummuni Siiri Usvasalmi täytti 103 vuotta pari päivää Gand Sariin lähtöni jälkeen.

Onnitteluviestissä kirjoitin, että tässä maailmankolkassa helle on piinaavampaa kuin Olavi Usvasalmen painajaisissa. Isomummu vastasi, että sen lähemmäs helvettiä ei ihminen pääse kuin Olavi Usvasalmi talvisodan aikaisissa painajaisissaan. Perään hän olisi laittanut hymiön, jos olisi suostunut käyttämään sellaisia. Isovaarin tarinat olivat isomummulle loputon huvituksen lähde. Mitä kauheampia asioita niissä tapahtui, sitä enemmän hänelle nauru maittoi.

Olavi oli tarinoidensa kanssa kuin ripulinen riu'ulla, isomummu sanoi. Ei se pystynyt niitä sisällään pitämään.

Eräänä aamuna osuin aamiaiselle samaan aikaan terveysaseman johtavan lääkärin, ruotsalaisen Karin Svenssonin kanssa.

Hän oli solakka, rusoposkinen nainen, jonka hypähtelevä kävely toi mieleeni mustarastaan. Hän teki tappavan pitkiä työpäiviä, mutta uhkui lannistumatonta voimaa. Olisin halunnut kysyä, valitsitko työsi vai valitsiko työsi sinut, mutta kysymys kuoli huulilleni, kun hän katsoi minua jäämerensinisillä silmillään. Hän ei ollut heterouteen kahlittu, kuten en ole minäkään, ja se herätti romanttiset haaveeni.

Tulit tänne hankalana vuodenaikana, Karin Svensson sanoi. Toivottavasti saat kirjoitettua.

Kerroin, että tekstiä syntyy kiitettävästi, mutta lisäsin että työntekoa helpottaisi, jos Gand Sarissa olisi järvi, johon pulahtaa vilvoittelemaan.

Hänen ilmeensä koveni, ja luin siitä syytöksen: voi sinua yksinkertaista sielua.

Tuskin järvestä olisi paljon iloa näissä olosuhteissa, hän sanoi. Veden lämpö nousisi niin korkeaksi, ettei se virkistäisi ruumistasi.

Mutisin jotain anteeksi pyytelevää, mutta Karin Svensson taputti minua hellästi kädelle.

Älä huoli, kyllä minä ymmärrän. Te suomalaiset elätte järvien keskellä ja kaipaatte niitä, kun matkustatte ulkomaille.

Karin Svensson halusi tietää, minkälaisia romaaneja kirjoitan. Tavallisesti ärsyynnyn tai kiusaannun, kun joku kysyy sellaista, mutta hänen esittämänään kysymys ei haitannut lainkaan. Sanoin, että olen erikoistunut hämäärään taideproosaan. Se huvitti häntä, koska hän luuli minun vitsailevan, mutta en vitsailut, vaan ainoastaan verhoilin todenmukaisen vastauksen itseironiaan. Hänen naurunsa sai poskilihakseni värisemään mielihyvystä.

Kun kysyin häneltä, minkälaisesta kirjallisuudesta pidät, hän sanoi olevansa Haruki Murakamin ihailija. Annoin sen hänelle anteeksi, olisin antanut hänelle anteeksi mitä tahansa.

Gand Saria hallitsi Komentajaksi kutsuttu rikollispomo, kaksimetrinen korsto, joka piti ranskalaisesta viinistä ja saksalaisesta pornosta.

Kun tankkiautot kävivät tuomassa vettä kylän kaivoihin, Komentajan konetuliasein varustautuneet miehet piirittivät ne ja perivät kyläläisiltä maksun niiden käytöstä. Täällä ei liikahda vesipisarakaan ilman minun lupaani, Komentaja ilmoitti. Veden lisäksi Komentaja otti haltuunsa energialähteet. Helleaalto ylikuormitti sähköverkkoa, kun läheisten kaupunkien hyvin toimeentuleva väki pyöritti ilmastointijärjestelmiään täydellä teholla. Sähköt alkoivat ensin reistailla ja katkesivat sitten koko-

naan. Komentaja lähetti miehensä varastamaan aggregaatit kylän taloista. Ne, joilla oli rahaa, saattoivat lunastaa vempaimensa takaisin, muut jäivät nuolemaan näppejään. Köyhimmät eivät aggregaatteja edes omistaneet.

Kaksi viikkoa saapumiseni jälkeen Karin Svensson koputti työhuoneeni ovelle.

Aloin hädissäni siistiä pöytäni, vaikka tiesin, ettei hän piittaa siitä, ovatko kirjani ja paperini järjestyksessä.

Älä suotta hosu, hän sanoi. Tulin vain kertomaan, että sinun täytyy lähteä kotiin.

Hätkähdin niin, että huitaisin kädelläni pöytälamppuun. Riipus putosi lattialle jalkojeni juureen, mutta Karin Svensson ei vilkaissutkaan sitä. Hän piti katseensa minussa, ja hänen silmissään tuikki lämpö, joka hänen sanoistaan puuttui.

Meihin kohdistuu turvallisuusuhka, hän sanoi. Kyläläiset kertovat, että Komentaja haluaa ottaa terveysaseman rikollisjoukkionsa käyttöön. En tiedä, pitääkö se paikkansa, mutta meidän on otettava vakavasti sellainen mahdollisuus, että Komentaja aikoo hyökätä tänne.

Karin Svensson kertoi pyytäneensä viranomaisilta apua, mutta ei uskaltanut laskea sen varaan, että apua tulisi, ainakaan ajoissa.

Tänne jäävät välttämättömät työntekijät, muut evakuoidaan. Evakuointi alkaa huomisaamuna kello kuudelta. Pääset bussikyydillä pääkaupunkiin ja voit lentää sieltä takaisin Suomeen. Saamme matkaliput järjestymään lähipäiville.

Hän sulki minut syliinsä ja rutisti lujaa. Puristin suuni viivaksi, etten huokaisi fyysisen kosketuksen synnyttämästä mielihyvystä.

Kiitos, että otitte minut ystävällisesti vastaan, vaikka...

En osannut lopettaa lausetta. Pelkäsin, että möläyttäisin julki jotain sellaista, mikä paljastaisi tunteeni häntä kohtaan.

Ilo on ollut meidän puolellamme, Karin Svensson sanoi. Teissä kirjailijoissa elää aivan omanlaisensa henki. Pidin kovasti keskusteluistamme. Ne auttoivat minua muistamaan, että maailmassa on muutakin kuin hätää ja kurjuutta. Olisin halunnut

nuorena lähteä opiskelemaan kirjallisuustiedettä, mutta päädyin järkevään ratkaisuun. En tiedä, teinkö oikein.

Teit, mieleni teki sanoa, mutta sanoin vain, että tunnen itseni räpäleeksi sen työn rinnalla, mitä hänen kaltaisensa lääketieteen ammattilaiset tekevät syrjäisissä ja piinatuissa maailmankolkissa.

Ennen nukkumaanmenoa naputtelin viimeiset virkkeet romaanikäsittekirjoitukseeni ja lähetin tiedoston kustannustoimittajalleni Iina Linnulle. Kotiin päästyäni kuuntelin hänen palautteensa ja muokkaisin käsikirjoituksen painokuntoon vuoden loppuun mennessä. Kirja ilmestyi maaliskuussa nimellä *Yksisarvinen*. Se olisi neljäs romaanini. Kun saisin lämpimäiset, tuntisin ensin iloa ja helpotusta ja sitten häpeää ja katumusta. Muutaman kuukauden kuluttua unohtaisin koko kirjan ja alkaisin tehdä seuraavaa.

Jotkut kirjailijat kirjoittavat eläkkeeseen, minä elän kirjoittaakseni. Ennen se tuntui kutsumukselta, nykyisin tuomiolta.

Iina Lintu vastasi viestiini saman tien. Hän ehdotti, että tapaisimme mahdollisimman pian Suomeen tuloni jälkeen. Ihmettelin hoppua, mutta toisaalta tiesin hänet nopeaksi lukijaksi. Hän ehtisi käydä käsikirjoituksen läpi parissa päivässä. Liuskoja oli alle kaksisataa, koska en tykkää kirjoittaa tai lukea paksuja romaaneja. Etsin aina lyhintä tietä perille, ja kun sellaisen löydän, tunnen onnistuneeni. Joskus lyhimmän tien löytämiseksi on tuhottava suuret määrät tekstiä, mutta harva asia on yhtä nautinnollista kuin tekstin tuhoaminen.

Aamulla bussia odotellessani kysyin Karin Svenssonilta, miksi koko terveysasemaa ei evakuoida. Hän vastasi, että potilaita ei voi jättää oman onnensa nojaan. Sitä paitsi hänen ja muutaman muun länsimaisen työntekijän läsnäolo parhaassa tapauksessa hillitsee Komentajaa raakuuksilta.

Niin ikävää kuin sitä onkin ääneen sanoa, maailman silmissä minun kaltaiseni ruotsalaisen lääkärin henki painaa enemmän kuin Gand Sarin asukkaiden.

Karin Svensson kertoi sota-alueilla työskennellessään kohdanneensa Komentajaakin pahempia roistoja ja oppineensa tulemaan toimeen näiden kanssa. Kun kysyin, etkö pelkää, hän vastasi, että totta kai pelkään, olisin kaheli, jos en pelkäisi.

»Olen kuullut västäräkkien laulavan, en usko, että ne laulavat minulle.»

UUKU USVASALMEN viimeisin romaani ei kelpaa kustantamolle. Sen sijaan hänen enonsa, tunnettu yhteiskunnallinen vaikuttaja Paavo Usvasalmi on julkaisemassa sankaritarinamaisista kirjaa isästään ja vaaristaan edistääkseen kansallismielistä arvomaailmaansa.

Kustantamonsa taivuttelemana Uuku ryhtyy kirjoittamaan totuudenmukaista romaania sukunsa miehistä. Olavi ja Pertti Usvasalmen kohtaloita määrittivät 1900-luvun mullistukset ja aatesuuntauokset, Uukun heistä kirjoittamaa tarinaa sävyttävät 1900-luvun suomalaisten suurromaanien kaiut.

Aurum on leikkisä mutta vakava romaani Suomesta, Suomen historiasta ja suomalaisesta kirjallisuudesta maailmassa, jossa ilmastokriisi on muuttunut uhasta todellisuudeksi.

www.wsoy.fi

84.2

ISBN 978-951-0-44961-5